

Recenzja:

Piotr Kociszewski

Krajobraz i turystyka. O wzajemnych relacjach

Recenzja naukowa: Piotr Kociszewski

Tytuł: Krajobraz i turystyka. O wzajemnych relacjach.

Autor: Sylwia Kulczyk

Wydawca: Uniwersytet Warszawski. Wydział Geografii i Studiów Regionalnych.

Rok wydania: 2013

Liczba stron: 188

Oprawa: miękka

Współczesny dynamiczny rozwój turystyki, jako silnej dziedziny gospodarki dotyka wielu sfer, w tym także otaczającego nas środowiska. Relacje pomiędzy turystyką i krajobrazem mogą być dla siebie wzajemną szansą i zagrożeniem, a na pewno wymagają szerszej charakterystyki, ze względu na swoją wielowymiarowość i wielowątkowość. Podjęła się

tę w swojej pracy (habilitacyjnej – opublikowanej w 2013 roku), zatytułowanej *Krajobraz i turystyka. O wzajemnych relacjach* Sylwia Kulczyk. Jako pracownik naukowy Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego specjalizuje się w badaniu relacji między człowiekiem, a przyrodą (m.in. na podstawie obserwacji i badań terenowych w wielu strefach krajobrazowych w różnych regionach świata), czego efektem są liczne prace naukowe, ale także przewodniki turystyczne i artykuły popularnonaukowe.

Autorka, jak sama zaznaczyła we wstępie, czyni krajobraz i turystykę dwoma „bohaterami” swojej pracy, stawiając sobie za cel szczegółową charakterystykę wzajemnych zależności pomiędzy wymienionymi zjawiskami. Mając świadomość, że zarówno krajobraz jak i turystyka stanowią przedmiot badań wielu dziedzin nauki, podkreśla jednocześnie, że opracowanie prezentuje „zdecydowanie charakter geograficzny”, opisując przede wszystkim zróżnicowanie przestrzenne omawianych zagadnień.

Omawiana publikacja składa się z sześciu logicznie uporządkowanych rozdziałów. W pierwszym z nich zawarto rozważania teoretyczne związane z konceptualizacją kluczowych dla całego opracowania pojęć. Autorka w oparciu o bogatą literaturę polską i zagraniczną przedstawiła szerokie rozumienie pojęcia „krajobraz”, odnosząc się następnie do stosowanych w badaniach dotyczących turystyki i rekreacji koncepcji dotyczących relacji przestrzennych. W rozdziale zaprezentowano również wyniki studiów literaturowych Autorki – kwerendy wybranych czterech zagranicznych czasopism naukowych, której celem było pokazanie szerokiego spektrum tematyki badań z zakresu turystyka-krajobraz. W ostatnim z podrozdziałów S. Kulczyk zwraca uwagę na ważny wątek – relację pomiędzy pojęciem „krajobraz”, a określeniami stosowanymi często wymiennie (nie zawsze poprawnie) w geografii turystyki, takimi jak „zasób”, „walor” i „atrakcja turystyczna”. Integralną część rozdziału stanowią ryciny prezentujące graficzne ujęcie omawianych pojęć i relacji pomiędzy nimi.

Rozdział drugi to omówienie poszczególnych właściwości krajobrazu, takich jak m.in. zasięg, skala przestrzenna, dynamika oraz autentyczność. Uzupełnienie rozważań zawartych w tekście stanowią tabele, w których w przejrzysty i czytelny sposób zaprezentowano informacje, oparte zarówno na literaturze, jak i przemyśleniach własnych

Autorki. Ponadto mocną stroną rozdziału (jak i w ogóle całej publikacji) jest zilustrowanie rozważań teoretycznych praktycznymi przykładami, pochodzącymi zarówno z Polski, jak i ze świata. Z perspektywy turystyki (w tym turystyki kulturowej) szczególnie cenne wydają się treści związane z różnym postrzeganiem granic (m.in. przyrodniczych, historycznych, administracyjnych) omówione na praktycznym przykładzie polskich Mazur. Wart uwagi czytelnika jest również fragment dotyczący zmienności krajobrazu w czasie i dostępności dla turystów, a zilustrowany panoramą And Patagońskich oraz Hombori Tondo w Mali.

Kolejny – trzeci z kolei rozdział dotyczy zagadnienia krajobrazu jako struktury. S. Kulczyk bazując ponownie na bogatej literaturze polskiej i zagranicznej omawia postrzeganie struktury krajobrazu w badaniach nad turystyką, a także dokonuje charakterystyki elementów strukturalnych krajobrazu. Zwieńczeniem rozdziału jest autorska propozycja typologii elementów strukturalnych krajobrazu na potrzeby badań nad turystyką, omówiona zarówno w tekście jak i zaprezentowana za pomocą ryciny. Zgodnie z nią pierwszą osią podziału jest skala: krajobraz można traktować jako ogólny widok (tło), które osnowę stanowią elementy punktowe i liniowe.

Czwarty rozdział (oparty na wcześniejszych rozdziałach stanowiących integralne tło dalszych rozważań) jest próbą identyfikacji relacji pomiędzy turystyką, a krajobrazem. Już w jego pierwszej części autorka odnosi się do – na pozór podobnych, a różniących się zakresem znaczeniowym – pojęć, takich jak „krajobraz turystyczny”, „turystyka krajobrazowa” i „turystyka w krajobrazie”. S. Kulczyk najbliższa jest koncepcja J. M. Mateo Rodrigueza (2003), traktująca krajobraz „jako medium integrujące elementy kulturowe i przyrodnicze, zaś turystykę krajobrazową jako turystykę świadomą, odpowiedzialną, zgodną z ideą zrównoważonego rozwoju”. Autorka zastanawia się również czy indywidualizacja powinna być uznana za nowy trend w turystyce, ilustrując swoje rozważania m.in. przykładem ewolucji turystyki typu *backpacking*. W rozdziale tym S. Kulczyk odnosi się ponadto do aspektów metodologicznych, ważnych z punktu widzenia całej publikacji, podkreślając jej „geograficzny, a nie socjologiczny czy psychologiczny” charakter oraz konkretyzując zakres prowadzonych badań – ograniczając je do grupy turystów „uprawiających turystykę indywidualną, traktujących wyjazd jako ważny element stylu życia, głęboko zaangażowanych w poznanie świata”.

Grupą spełniającą przyjęte założenia są uczestnicy Ogólnopolskiego Spotkania Obieżyświatów, Trampów i Turystów, z którymi w 2007 roku Autorka przeprowadziła badania kwestionariuszowe. Dalszą część rozdziału stanowi więc omówienie oraz prezentacja wyników badań przy pomocy rycin: map (m.in. określenie preferencji regionalnych uczestników OSOTT) oraz różnych rodzajów wykresów.

Rozdział piąty stanowi podbudowę teoretyczną drugiej z metod badawczych – analizy percepcji krajobrazu w oparciu o materiał fotograficzny. Jego głównym tematem jest więc „Fotografowanie jako sposób postrzegania krajobrazu”. Zdaniem piszącego te słowa jest to nowatorskie i oryginalne ujęcie tak znanego i powszechnego wśród turystów zjawiska fotografowania. Szczególnie wart uwagi jest wątek etyki fotografowania, jak i autorska propozycja podziału ikonografii turystycznej. Ciekawe jest również zestawienie imprez podróźniczych z lat 2010-2011, których integralną częścią były pokazy zdjęć.

Ostatni rozdział stanowi omówienie metodyki przeprowadzonych badań oraz prezentację wyników. Autorka jako główny cel badania przyjęła określenie jak często „fotografowane (a zatem zauważane i zapamiętywane) są różne elementy krajobrazu”. Warto podkreślić, że w oparciu o istniejący warsztat badawczy S. Kulczyk zaprojektowała własną metodę, w której zdecydowała się wykorzystać zdjęcia istniejące, powstałe jako dokumentacja turystycznych wojaży, a pochodzące z Ogólnopolskiego Spotkania Obieżyświatów, Trampów i Turystów. Finalnie analizie poddano próbę 16707 zdjęć, które składały się na 181 pokazów, a uzyskane wyniki przedstawiono w dalszej części rozdziału.

Zwieńczenie całego opracowania stanowi „Podsumowanie”, w którym autorka bazując na treści dotychczasowych rozdziałów i wynikach badań, prezentuje najważniejsze wnioski dotyczące relacji pomiędzy pojęciami „krajobraz”, a „turystyka”. Słusznie podkreśla, że „jakkolwiek fakt istnienia takowej jest oczywisty, rozpoznanie szczegółów utrudniają wieloznaczność i wielowymiarowość obu pojęć oraz dynamika obu podmiotów”. Autorka postuluje ponadto popularyzację kompleksowego postrzegania krajobrazu, „(...) nie tylko jako pomostu między różnymi dyscyplinami naukowymi, ale też jako platformy porozumienia między nauką a użytkownikami krajobrazu”.

Integralnym elementem dotychczasowej treści jest bogaty spis literatury, spis rycin, tabel oraz ramek, jak również streszczenie w języku angielskim. W formie załączników zamieszczono „Kwestionariusz badania percepcji krajobrazu przez turystów”, jak i tabele prezentujące efekty analizy czynnikowej dotyczącej wyników badań kwestionariuszowych.

Warto wspomnieć o stronie technicznej i redakcyjnej publikacji. W samym tekście można odnaleźć wiele przypisów m.in. z objaśnieniami lub rozszerzeniem niektórych wątków, a także cytowań literatury polskiej i światowej. Szczególnie podkreślić należy fakt zastosowania przez Autorkę całego wachlarza metod badawczych, od m.in. analizy literatury, poprzez badania kwestionariuszowe po nowatorską metodę analizy fotografii z pokazów podróźniczych. Czytelnik otrzymuje finalnie klarowny tekst, który mimo swojego oficjalnego naukowego charakteru jest bardzo przystępny i interesujący. Sprzyja temu również logiczny układ poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów.

Dużym atutem publikacji są dodatkowe materiały uzupełniające tekst podstawowy, przedstawione w postaci tzw. ramek, wyróżnionych innym tłem i obramowaniem. Ze względu na swoją ograniczoną objętość (w pozytywnym tego słowa znaczeniu) zawarte w nich treści są bardzo przystępne dla czytelnika. Czytelnik podczas lektury zapoznaje się również ze zdjęciami, będącymi konkretną ilustracją omawianych problemów. Warto zaznaczyć, że pochodzą one ze zbiorów Autorki, co jeszcze bardziej podkreśla autentyczność całej publikacji. Można czuć niedosyt, wynikający z faktu, że są one jedynie czarno-białe, ale zdaniem piszącego te słowa najważniejsze znaczenie ma ich zawartość. Oprócz fotografii w tekście pojawiają się również tabele, mapy, jak również schematy ilustrujące, a przez to czyniące przystępniejszymi rozważania teoretyczne.

Reasumując, publikacja Sylwii Kulczyk warta jest uwagi i polecenia. Czytelników może zapewne zastanawiać (jak i na początku piszącego te słowa), jaki związek może mieć omawiana publikacja z tytułową turystyką kulturową? Należy odpowiedzieć i podkreślić, że fundamentalny, ponieważ krajobraz w turystyce – w tym także w turystyce kulturowej ma cztery zakresy znaczeniowe (Rodriguez 2003) – może być rozumiany jako wizerunek, jako atrakcja, jako źródło przyjemności i rozrywki oraz jako przedmiot poznania. Publikacja ta, zgodnie z postulatem samej Autorki, może stać się więc drogą i sposobem do nauczania turystów co to znaczy rozumieć krajobraz, bo tylko wtedy będą w stanie się z nim zidentyfikować i aktywnie zaangażować w jego ochronę czy odpowiedzialne kształtowanie.